

МОЖЕ БИ НЕЩО НОВО ПО „НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА“

Светослав Диамандиев

Световната общественост болезнено осъзнава, че не е в състояние да изгради достатъчна и ефективна международно правна база за защита на малцинствата. Причините са така многообразни и специфични, както може да бъде само в *живия живот*. Тук се включват и разликите в социокултурните нива на народите, респ. в държавните им администрации, в традициите, в дълбочината на тяхната националистическа и религиозна нетърпимост и т.н., и т.н.

Въпреки това, световната демократическа общност прави всичко възможно да обедини народите около идеята за равни права на всички граждани, независимо от етническата (народностната) и верската принадлежност, различия в майчиния език, културата и народностните традиции и пр. Израз на тези усилия е и Рамковата конвенция за защита на националните малцинства (Съвет на Европа, Страсбург, 1 февруари 1995 г.), която се предлага на народите в Европа за приемане и адаптиране в националните им законодателства.

Проблемите се задълбочават от факта, че няма еднакво разбира-не на смисъла на ползваната терминология и дори липсват определения на някои основни понятия, които се ползват в международното право и документи.

Не съществува задоволително общоприето разбиране на понятието "нация". Във Франция този термин влиза в политическия речник преди Френската революция и е въведен от Боден. Френските просветители са стигнали до разбирането за *нация* като *общество на граждани, обединени от идеята за обща държавност*. Очевидно, там, където липсва такава държавност, водещ остава стремежа към държавна обособеност и независимост, т.е. към национално освобождение (политическа независимост). Разбира се, когато тази държава съществува, идеята, която обединява нацията е идеята за държавен просперитет.

В Щатите учениците сутрин изричат прави пред американското знаме: „*една нация пред Бога, със свобода и справедливост за всички*“. Швейцарците определят конституционно своята "нация" като *нация на волята*. Очевидно, в този смисъл следва да приемем понятието „нация“ в смисъл на "политическа нация", а не като „етническа нация“ (етнонация). Това е и в основата на българското държавно устройство. Изразът на подобно разбиране имаше пълна обществена подкрепа и включваше конституционната прогласа, че България е еднонационална държава, която съдържа етническо, езиково и религиозно разнообразие, което се бележи от характеристиките на известните малцинствени групи граждани, обединени от волята да укрепват и развиват своята държава и държавност.

Известно е, че "нациите" се явяват като обществено-политически феномен в Европа през XIX век, а в Америките и по-рано. Различните автори имат свои тълкувания за смисловото съдържание на "нация", защото все още няма международно приета формула. Хю Ситън-Уотсън признава: "Принуден съм да заключа, че не може да бъде създадена научна дефиниция за «нация», въпреки, че феноменът е съществувал и съществува".

Бенедикт Андерсън обосновава обстойно в книгата си "Въобразените общности", че нацията е въобразена политическа общност, което е едно потвърждение на даденото по-горе определение като политическа нация, т.е. политически термин,

който се е наложил исторически без да има сериозна етимологическа база в произхода, езика и културната характеристика или религиозната принадлежност на групи от народа. Той твърди, че мотивът "общ произход" е въобразен, тъй като "няма и две френски семейства, които да докажат франкския си произход" (Е.Ръонан).

А какво да се каже за южноамериканските нации-държави, които са населени от местни, негри и креоли; от селяни, лумпени и аристократи (испански креоли)?! Ако търсим аргументи за религиозна нация, пак ще стигнем до извода, че религиозният белег определено е съмнителен, поради общественото и интелектуално развитие на човешкото общество през последните два века, когато Просвещението роди опортюнизма и атеизма, които завоюваха огромни територии в човешките души. Езикова общност също не е монополен белег за въобразената нация.

Типичен пример за това е Швейцария, която в проява на национализъм (Какво да се прави - мода!) през 1891 г обявява 1291 г за година на началото на своята национална държава, независимо, че 73% от населението говорят немски език, 22% - френски, 4% - италиански и 1% - ретроромански.

Заслужава ни българите да знаем обаче, че швейцарците, така езиково и етнически разнородни, ефективно противопоставят на външните врагове достатъчно единно население, а на класовите противоречия (селски бунтове) - достатъчно единна олигархия.

Ърнест Гелнър разглежда проблема с нациите с приблизително същия подход, както до тук изложеното. Той дава определения, които заслужават внимание. Особено фрапираща на фона на безкрайната и безсмислена политическа фразеология на български политици и неона-ционалисти за "българска национална държава" е дефиницията му, че "националната държава е когато нацията е единствена, която изпълва държавата". Под това определение разбирам "етническата нация", т.е. "нацията" на българската народност. А нима това за нас е вярно? Нима българската нация (разбирай общността на етническите българи, говорещи български и изповядващи източно-православна религия) единствено изпълва нашата държава?!

Същият автор формулира: *Двама души са от една и съща нация, ако и само ако притежават една и съща култура, като на свой ред «култура» означава система от идеи и знаци, от връзки и начини на поведение и общуване.*

Ако приемем тази формулировка за вярна, трябва да се съгласим, че по белега за битовата и обществена култура у нас могат да се въобразят няколко нации, които ще бъдат обявени за легитимни от членовете на съответните общности, осъзнали принадлежността си към тях, но които са етнически разнородни.

Втората формула на Гелнър гласи: *Двама души са от една и съща нация, ако и само ако взаимно се признават за принадлежащи към една и съща нация. (...) Група хора (да речем населяващи дадена територия или пък говорещи даден език) се превръщат в нация само когато и само ако членовете на групата ясно си признават определени взаимни права и задължения по силата на споделеното членство. Това взаимно признаване ги превръща в нация, а не други споделени качества, каквито и да са те, отделящи тази група от останалите.*

Споделям тази формула поради това, че разглеждам идентичността на нацията с народа, когато неговите граждани са признали принадлежността си към обща нация и са загрижени за просперитета на своята държава. По такъв начин, ние - живеещите на територията на България българи, турци, цигани, арменци, евреи и т.н., говорещи официалния български език, когато ясно сме си признали чрез обществения договор принадлежността към българската нация въз основа на определени взаимни права и задължения по силата на споделено чувство, изграждаме съвременната българска нация.

И тогава добиват смисъл наименованията: *национален суверенитет, национална сигурност, национално знаме*, президентът “олицетворява единството на нацията”, Българска *национална телевизия*, Българско *национално радио* и други *национални структури*, с което се доказва единомислието на всички български граждани по тяхната отговорност към националните, респ. държавните интереси.

Ърнест Гелнър окачествява цитираните по-горе определения за “нация” като незадоволителни, но, мисля си, за прагматичните цели на българския етнически модел втората дефиниция е може би напълно подходяща и достатъчна.

В обобщение на разсъжденията за нацията, трябва да се признае, че разбирането за политическата нация като етнонация е свързано почти винаги със стремежа към прекрояване на границите и мотивира организирани усилия за припокриване на етническите граници с държавните граници (Иванов, Михаил „Политическа нация” или „етнонация”. В: Правата на човека кн. 2/1997 г.).

За понятието *«малцинство»* също няма единно разбиране в Европа и то, както и „група” (в смисъла на малцинствена), “няма легално определение” (Лозанова, Цветанка. “Съвременна международно правна защита на правата на малцинствата”. В: Правата на човека, 2/1997 г.). Специалният докладчик на Подкомисията за закрила на малцинствата при ООН Ф. Капоторти дава през 1977 г дефиниция за „малцинство (М)”, която като че ли мълчаливо е общоприета. Според нея под “М” се разбира: *по-малобройна група, в сравнение с останала-лата част от населението на държавата, незаемаща господстващо положение, членовете на която – граждани на тази държава имат етнически, религиозни или езикови характеристики, които ги отличават от характеристиките на останалата част от населението и проявяват известно, понякога дори косвено чувство на солидарност за запазване на своята култура, традиции, религия или език*. Трябва да признаем, че постоянните елементи на дефиницията като общ език, обща култура, обща историческа съдба, при задълбочен анализ, губят своите контури. Последващи опити да се дефинира по-пълно понятието “малцинство” не внасят съществени промени и вероятно това определение ще се запази във времето, докато отделните малцинства се интегрират все по-пълно и побезконфликтно в обществата на съответните държави, без обаче да се размиват естествените им духовни и социокултурни граници.

Такъв е случая и със словосъчетанието *“национално малцинство”*. За него няма общоприето теоретично определение. В т.12 от Обяснителния доклад към РКЗНМ от 1.02.1995 г. на Съвета на Европа се казва дословно: *“Рамковата конвенция не съдържа определение на понятието „национално малцинство”*. Но...странно, това понятие се ползва в документите и става повод за обществено-политически прения.

Пресен пример имаме при обсъждането в българското Народно събрание на декларацията, с която беше ратифицирана същата Рамкова конвенция за защита на националните малцинства на Съвета на Европа от 1995 г. Някои политически сили заявиха, че в България няма *“национални малцинства”* без да знаят що е то.

Морфологическата формула *“национално малцинство”* се състои от прилагателно и съществително. Прилагателното *“национален”* значи, че съществителното, което следва, се отнася до *“нация”*, т.е. малцинството е НА нацията, а не ВЪВ нея. В българския език това словосъчетание няма смисъл, ако е без пояснение. Съгласно нашата граматика *“национално малцинство”* следва да се разбира единствено като малцинство от един народ в рамките на чужда държава.

Например: Българско национално малцинство в Молдова – значи част от българския народ, живеещ като народностно малцинство в Молдова.

Очевидно не този смисъл за национално малцинство е заложен в Конвенцията и другите международни документи.

За дешифрирането на понятието "национално малцинство" е полезна декларацията на участниците в Женевската среща по въпросите на национално малцинство през 1991 г., която гласи, че *не всички етнически, езикови, религиозни, или културни различия водят задължително до възникването на национални малцинства*. Тази декларация е малко странна, защото от нея можем да съдим, че едно народностно малцинство, което е различно и по религия и култура и език може да се превърне в национално малцинство (с неопределено съдържание), а може и да не се превърне. Не е известно какво точно смислово съдържание се влага от големите европейски езици в понятието "национално малцинство". Според цитираната по-горе д-р Ц. Лозанова, в международната доктрина е най-разпространено определението, че *„национално малцинство“ е група от хора, които принадлежат към нация, имаща собствена държавност, но живеят в друга, най-често съседна държава*. Това определение дава автоматично статут на национално малцинство на българските турци, на гърците, на сърбите, на македонците и на румънците, които живеят в България. Тази постановка от своя страна съдържа в себе си наличието на редица "национални малцинства" в България, което противоречи на духа на нашата Конституция и на здравия разум. Очевидно, Обединена Европа третира смисъла му като нещо по-различно, по-висше от смисъла на понятието *„етническо (народностно) малцинство“* без обаче да му даде определение.

Всичко това води до извода, че се търси формула за определянето на една особена степен в характеристиката на едно народностно малцинство, която да го постави над определението за „етническо малцинство“. Това е повод да се справим с понятието *„народ /нация/“*. Простичко казано народът е населението на една държава, сред което има една народност, доминираща по численост, култура и икономически позиции. Това население, чрез прогласяването на гражданския договор (законите и морала) се е обединило в името на своята сигурност и имущество (и в т.ч. особено земята) и е възложило охраната им на държавната организация. Така се е създала държава и населението се е превърнало в народ, а може би и нация.

От връзката народ - закони - държава става ясно, че народът може да създаде държава когато водещата народност достигне до онова обществено-политическо, икономическо, културно и пр. равнище, което може да осигури условия за съществуването на жизнеспособна държава. От това се разбира, че за да съществува държавата, трябва да са на лице освен условията, за които стана дума, още и достатъчен интелектуален потенциал, както и съгласие в цялото население за общоприети законност, официален държавен език, писменост и религия, жизнеспособна икономика и инфраструктура на територията на държавата. Следователно "националното малцинство"(!?), представляващо тази водеща народност, е качествено различно от етническите малцинства, които са пръснати из територията на същата страна, нямат съществени икономически позиции, нямат интелектуален потенциал да обслужват държавна власт, враждуват с другите малцинства и т.н. Може да се предполага с голяма степен на увереност, че именно това народностно малцинство е онази най-висша същност, в която може да се превърне обикновеното етническо малцинство и която вероятно разбират в Европа като национално малцинство. Можем като пример да посочим, че българската народност в рамките на Османската империя е имала потенциала да създаде и обслужва своя независима държава, която е получила суверенитет в резултат на национални борби за политическа свобода и на външна намеса. Такъв е случая с Унгария, Чехия и т.н. И понеже в нашия език понятието "национално малцинство" беше вече обезсмислено от направените разсъждения, си позволявам да дам едно българско определение на "национално малцинство" като: *народностно (етническо) малцинство, което има необходимите достойнства и*

потенциал да създаде своя жизнеспособна държава на обитаваната от него територия. Очевидно малката народностна общност, която се ползва от общоприетото определение за понятието "национално малцинство", съществува и се бори за своята идентичност в условията на едно чуждо доминиране.

Една по-стегната редакция на определението за понятието "национално малцинство" звучи така: *етническо малцинство – потенциална нация*. В случая понятието "нация" се използва в смисъл, че това малцинство, което в периода на националните идентификационни борби вече има съзнанието, че то разполага с потенциала да извоюва суверенитет върху територията, обитавана предимно от него и ще бъде основният и преобладаващ елемент на населението на бъдещата държава, който ще покрие интелектуалните потребности на нейното управление.

Мисля си, че баските, обитавали като плътна маса част от територията на Испания, имат груповата характеристика да се определят като етническо малцинство - потенциална нация.

В днешните геополитически условия нови държави могат да се формират единствено, когато суверенни държави дадат на част от населението, доминирана от етническо малцинство - потенциална нация, пълен суверенитет върху част от територията си. Не е трудно да се прозре, че създаването на нови държави, по този начин е изключително тежко и най-често невероятно. Това се дължи на обстоятелството, че етническото малцинство - потенциална нация живее върху съответната територия съвместно с представители на народността, имаща доминираща роля в държавата. Получаването на пълна самостоятелност, в условията на съвременния свят, може да стане само след като се преодолее съпротивата на населението, съжителстващо с потенциалната нация и се получи съгласието на централните власти на държавата - майка. Съвсем очевидно е, че ако преди обособяването на новата държава гражданите с народност, еднаква с тази на доминиращия етнос, са със самочувствие на привилегировани, след отделянето на новата държава въпросното население попада изведнъж в категорията на етническите малцинства. Съвременната демократическа общност, особено тази в Европа, поставя безкомпромисното условие за пълно съгласие на участващите в създаването на новата държава. Това са най-малко управлението на държавата – майка, потенциалната нация и гражданите от доминиращата народност, които ще останат на територията на новата държава като малцинство. Без консенсус при воденето на преговорите не може да се очаква положителен резултат поради абсолютната невъзможност за ефективно и трайно решаване на проблеми от такова естество по силов път. Или ако се върнем на примера с баските, може да се очаква благоприятно разрешение на искането им за пълна независимост, ако испанците живеещи на територията на потенциалната Баския биха били съгласни да останат да обитават същата земя и при новата държава. Малко вероятно, нали? Да бъде силово наложено подобно решение значи в близко време да очакваме въоръжена борба между новото испанско малцинство и баските в замяна на едва стихналата война между баското малцинство и испанската държава.

В заключение заслужава да се посочи, че непримиримост в стремежите на възможни етнически малцинства - потенциални нации към пълна политическа независимост може да бъде и резултат от лидерски мании и външни инсинуации, подклаждани от неравноправно гражданско положение на членовете на малцинството в рамките на държавата, т.е. ако не са зачетени и уважавани техните граждански права и свободи.

Такава грешка на властващите в държавата, от една страна и ръководителите на етническото малцинство - потенциална нация, от друга, се заплаща с много кръв и страдания от цялата нация.

Всички договори, конвенции и др. международноправни документи заявяват категорично, че с тях не се препоръчва на законодателните власти на отделните държави да гарантират групови права на малцинствата. Такива гаранции следва да се дадат на отделни членове на тези малцинства, както на всички граждани. От това произтича, че Конвенцията за защита на правата на малцинствата, следва да се преимува в Конвенция за защита на правата на членовете на малцинствата.

Ключови думи: национално малцинство, етническо малцинство, религиозно малцинство.

П.П. Настоящата статия беше публикувана в сп. Социология и икономика, бр.1/2014.